

Den indflydelsesrige kusine på »Westerwiig Kloster«

af Kristian Visby

Artiklen illustrerer den afgørende betydning, slægtsforhold og familierelationer kunne have, når præste- og degneembeder skulle besættes. Artiklen viser også, hvordan familier kunne spænde et netværk ud over hele landet, hvilket bidrog til, at Danmark, på trods af en ringe infrastruktur, alligevel kom til at hænge sammen som et hele.

Ville man som ung teologisk kandidat i tidligere tider gøre sig forhåbninger om et præsteembede, måtte man som oftest vælge mellem de eneste to veje, der førte til målet. Enten kunne man gifte sig med en ældre kammerpige hos den patronesse, der havde jus vocandi (kaldsret) til embedet, eller også kunne den unge kandidat »konservere« en præsteenke, der oftest var betydeligt ældre end han selv. For nogle, men langt fra alle, var der dog en tredje mulighed, og det var at udnytte gode forbindelser, det være sig familiemæssigt eller på anden måde.

Den følgende lille beretning er et eksempel på den tredje mulighed, hvor nære familierelationer førte til, at to fynske præstesønner fik embeder i Thy.

Vi befinder os i Ørbæk præstegård på Fyn i året 1743. Sognepræsten hedder Rasmus Pe-

dersen Winther og havde været præst i Ørbæk siden 1710. I 1711 var han blevet gift med formandens enke, Anne Marie Jørgensdatter Luja. Sammen fik de fem børn, to døtre og tre sønner.

Ifølge Wibergs Præstehistorie var ægteskabet – i det mindste i begyndelsen – ikke særlig lykkeligt, idet »hustruen altid taledede om sin salig mand. Men da præsten en aften kom kørende hjem med det ene hjul bag i vognen og sin værdige formand under akslen i hjulets sted, blev madamen ligeså blid og føjelig, som hun før havde været stiv og vrangvillig og nævnede aldrig siden sin salig mand.«

Rasmus Winther skrev i 1755 »Den Winterske Slægtebog«, som dels indeholder en redegørelse for præstens forslægt og dels rummer en beretning om hans eget liv. Det følgende bygger overvejende på Rasmus

Ørbæk kirke og herregården Ørbækklunde. Tegning af Fabritius Tengnagel fra begyndelsen af 1800-tallet.

Winthers bog, om hvilken det i øvrigt må siges at være noget nær et mirakel, at bogen overlevede sin indimellem meget omtumlede tilværelse i de ca. 180 år, indtil den i 1934 blev trykt og udgivet.

Betydningen af navneopkald

Rasmus Winther forstod at bringe sine børn frem i verden. Døtrene blev gift med henholdsvis en præst og en degn, og hustruens datter af første ægteskab blev ligeledes gift med en præst. Hvad angår de tre sønner, var det næppe noget tilfælde, at Rasmus Winther lod sin næst yngste søn opkalde efter den afdøde patron for Ørbæk kirke, Mathias Rosenvinge til Ørbæklunde. I hvert fald gav præstens »Nådige Patronesse«, Rosenvinges enke, Anna Margrethe Wulff, allerede i 1742 Mathias Winther kaldsbrev som sin fars adjunkt og senere efterfølger i embedet.

Så manglede Rasmus Winther kun at sikre fremtiden for de to øvrige sønner, Christian Michel, født i 1714, og Peder Jørgen, født i 1723. – Christian Michel Winther, der på universitetet havde taget den akademiske grad baccalaureus, blev i 1737 hører ved den lærde skole i Nyborg. Økonomisk var denne stilling ikke tilstrækkelig til at stifte familie, og Christian Michel var derfor interesseret i at få et degneembede. Peder Jørgen Winther var, efter teologisk embedseksamen, blevet huslærer i Assens, men tragtede naturligvis efter et præsteembede.

Også her blev et navneopkald til gavn. Peder Jørgen Winther var opkaldt efter sin farfar, Peder Jensen Winther, der var sognepræst og senere provst i Føns-Ørslev på Vestfyn. Samme Peder Jensen Winther var imidlertid også morbror til Mette Laasbye, der i 1694 blev gift med forvalteren på Vestervig Kloster, Peder Nielsen Moldrup, som i 1698

Den akademiske grad baccalaureus var den mindste eksamen ved universitetet og kunne normalt kun kvalificere til en stilling som hører (lærer) ved en latinskole eller – med lidt held – til et degneembede. Betegnelsen har overlevet i vore dages bachelor-grad.

Et degneembede var den gang et gejstligt embede, og degnens væsentligste opgaver var at assistere præsten under gudstjenesten og undervise sognets ungdom i den kristelige børnelærdom. En degn blev aflønnet med naturalieydelse fra sognets landbrug, ofre ved de kirkelige højtider samt gebyrer for medvirken ved kirkelige handlinger. Degneembederne blev først nedlagt i forbindelse med skoleforordningen i 1814.

købte godset af den tidligere ejers enke, Cornelia Bichers. Mette Laasbye var samtidigt kusine til Ørbæk-præsten, og disse familierelationer skulle vise sig at få stor betydning for to af sønnerne fra Ørbæk præstegård.

Skal man tro Rasmus Winther i »Slægtbogen«, så havde den yngste søns navneopkald givet fru assessor Moldrup »jynde for min søn«. At Ørbæk-præstens vurdering var rigtig, synes bekræftet af, at familien i Ørbæk præstegård i 1743 modtog underretning fra Mette Laasbye om, at hun for tiden opholdt sig hos datteren Mette Marie, der var gift med kancelliråd Frederik Kruuse i Vejle, og nu gerne ville se Peder Jørgen i Vejle. Mette Laasbye var blevet enke i 1737, men sønnen, Jens de Moldrup, var allerede i 1731 blevet besidder af stamhuset »Westerwiig Kloster«, der havde jus vocandi til en hel del præste- og degneembeder i Thy. Selvom patronen for de pågældende embeder således formelt var Jens de Moldrup, så tyder noget på, at han havde så travlt med byggeriet på Vestervig i de år, at

Peder Nielsen Moldrup
og hustruen Mette
Laasbye. Kobberstik fra
omkring 1750.

han lod moderen fortsætte med at varetage disse forretninger.

Rasmus Winther sad naturligvis ikke en sådan opfordring overhørig, men begav sig straks til Vejle, medbringende ikke blot Peder Jørgen, men også Mathias, der som nævnt var udset til faderens efterfølger. Der kom nu ingen afklaring på Peder Jørgens fremtid ved denne lejlighed. Måske har fru assessoren syntes, at han med sine 20 år var ung nok til et præstembede, og der var måske heller ikke ledige embeder på dette tidspunkt.

Mette Laasbye har en plan

Peder Jørgen Winther må imidlertid have gjort et godt indtryk på Mette Laasbye, for i 1745 gik der igen bud til Ørbæk præstegård fra fru assessoren, der stadig opholdt sig hos datteren i Vejle. Mette Laasbye udtrykte nu ønske om, at Peder Jørgen sammen med faderen igen kom til Vejle og denne gang præ-

dikede i byens kirke. Baggrunden for ønsket var, at provst Frederik Thestrup, Harring-Stagstrup, havde meddelt sin patronesse, Mette Laasbye, at han, efter købet af »Øland« nogle år forinden, nu gerne ville aflastes af en adjunkt, som i øvrigt kunne påregne at disponere over Rosholm Præstegård, idet provsten havde til hensigt at tage bopæl på »Øland«. Mette Laasbye lod i øvrigt fætterten vide, at selvom hun havde jus vocandi til begge kirker, så ville det alligevel nok være klogt, at han sammen med sønnen – når de nu alligevel skulle til Jylland – så også begav sig til Thy med henblik på en direkte kontakt til provst Thestrup, hvis far var fætter til Rasmus Winthers far og som for øvrigt var gift med Giertrude Laasbye, en søster til Mette Laasbye. – Fru assessoren gav Rasmus Winther det råd, at han skulle skrive til provst Thestrup og forberede ham på besøget og den nærmere baggrund herfor. » ...Jeg adlydede min fromme Veljynderinde og skref til Mag. Thestrup det kierligste jeg kunne«. Der

kom også et svar fra provsten, men Rasmus Winther uddyber ikke svaret nærmere, så vi kender ikke provstens holdning. Rasmus Winther lægger dog ikke skjul på, at provstens svar havde skuffet ham, så noget tyder på, at provst Thestrup ikke umiddelbart var enig i svigerindens planer for sønnen fra Ørbæk præstegård.

Rejsen til Thy

Den 8. juni 1745 indledte Rasmus Winther og sønnen rejsen til Vejle, hvortil de ankom dagen efter. Det aftaltes, at Peder Jørgen skulle holde sin »prøveprædiken« i Vejle kirke den 11. juni, og efter faderens mening klarede sønnen det fint »...prædickede Hand til velsignet Behag, baade for Patronessen og for de andre, som hördte Ham«. Efter endnu et par dage hos familien i Vejle (Rasmus Winters bror var provst i Vejle) begyndte far og søn den lange og besværlige rejse til Thy. På rejsens tredjedag nåede de til Oddesund, som

de kom godt over og uden anden dramatik, end at »*En af Hestene blef uregierlig og ud-sprang i Havet... ieg nær hafde besviimet af Frygt*«. Men da færgefolkene tog det ganske roligt og blot lod hesten svømme efter rofærgen, faldt også Ørbæk-præstens nerver til ro.

Efter overnatning i en kro nord for Draget ankom de til Vestervig den følgende formiddag. De blev godt modtaget af assessor og oberstløjtnant Jens de Moldrup, der fremviste godset for de imponerede gæster... »*Westerviig er en Extraordinair-ypperlig Gaard, baade i Bygning og i Bøndergods. Mand gaar igiennem en stor port ind i den prægtige Bygning, som constituerer Stue-Huusets; og dend første Etage haver en meget lang og breed Gang, som endis med to store Sale, dend Eene i Huusets Vestre Ende og dend Anden i Huusets Östre Ende; imellem disse Sale ere mange Store Stuer samt andre Værelser, i hvilcke mand gaar ind fra den ommælte meget lange og breede Gang. Den Anden Etage har ligeledis En meget lang Gang, fra hvilcken mand træder ind i de mange Gieste-Kamre, som ere numere-*

Vestervig Kloster i 1700-tallet. Efter maleri af N. G. Rademacher i 1834.

rede og har på Dörrerne deris Tall tegnet med Maling fra det Tall 1 liige indtil det Tall 12«...»Westerwiig er en fortreffelig Capital-Herregaard, liggende på et særdelis frugtbar Sted, hvor intet fattis uden alleene skou.«

De fynske gæster fik også forevist den næsten nyopførte ladegård, »som er forunderligen stor, da der er til Westerwiig mangfoldig Auling og en stærck Stoldning baade af Stude og Köer; derforuden et Stutteri, som kand virckelig kaldis Et Complet Stutteri. Der blef holdet sex ypperlige Hingster til at betiene ick alleene Herskabets egne Hopper, men ogsaa Böndernis«.

Gæsterne fik også lejlighed til at bese Ørum Slot, som Jens de Moldrup havde købt i 1738. Slottet bestod af en firlænget borg med tre tårne, med synet imponerede i sandhed ikke de i så henseende forvænte fynboer, og vi ved da også, at slottet på dette tidspunkt var meget forfaldent og få år senere blev nedrevet af Jens de Moldrup, der lod opføre en ny gård vest for slottet.

Efter at gæsterne søndag den 20. juni havde hørt »Prædicken i Westerwiigs meget Anseelige Kircke« gik rejsen videre mod Rosholm præstegård. Undervejs besøgte man sognepræsten i Bedsted, Oluf Falck, hvis hustru var i familie med Rasmus Winther. Oluf Falck var i øvrigt så venlig at sørge for gæsternes viderebefordring til Rosholm.

Besøget i Rosholm præstegård

I Rosholm præstegård fik far og søn en venlig modtagelse, i første omgang af husets unge datter, Barbara Maria Thestrup, idet forældrene var på hjemvejen fra Aalborg, hvor provst Thestrup havde deltaget i landemodet. – Den følgende dag foretog provsten og gæsterne en spadseretur til »Øland«, hvorunder der blev talt om alt andet end det, der lå

Ørbæk-præsten mest på sinde. Det er tydeligt, at Rasmus Winther følte sig beklemmt ved situationen, nok foranlediget af provst Thestrups noget henholdende svarbrev inden rejsen. Men om tirsdagen tog han mod til sig og forebragte sit egentlige ærinde for provsten. »Mag. Thestrup replicerede: Jeg ønsker Broder og Hans Søn til lycke med Patronessens Gunst»; men herhos anførte Hand adskilligt, hvor om ieg vil mælde dette alleene, at ieg blef gandske inderligen bedrövet«. Rasmus Winther omtaler ikke de nærmere grunde til provstens vægring – måske har det blot været Peder Jørgens unge alder, måske har der været mere ubehagelige indvendinger. Under alle omstændigheder opstod der en betydelig misstemning, som det heller ikke lykkedes for Jens de Moldrup, da han næste dag kom til Rosholm, at få ryddet af vejen. Far og søn forlod Rosholm præstegård samme dag og nåede efter 4 overnatninger til Vejle den 27. juni.

Noget nedtrykte opsøgte de i Vejle Mette Laasbye, der dog forsikrede dem om, at Peder Jørgen med tiden nok skulle blive præst i Harring-Stagstrup, og for at understrege sin gode vilje fortalte fru assessoren, at hun to år tidligere, da hendes svigersøn Jens Larsen Bonne, sognepræst i Hillerslev, var død af tyfus, egentlig havde tænkt sig at lade Peder Jørgen Winther blive hans eftermand i embedet og kun havde undladt dette på grund af Peder Jørgens unge alder. I øvrigt foreslog hun Peder Jørgen, at han skulle tage ophold hos hendes søn på Vestervig for at være i nærheden af Rosholm og derved lidt efter lidt komme til en forståelse med provst Thestrup.

Peder Jørgen Winther vælger Thy

Rasmus Winther syntes dog ikke, at sønnen skulle tage imod dette venlige tilbud. Med de

dårlige udsigter for sønnens fremtid i Thy, ville det være tidsspilde og måske endda forringe sønnens muligheder. »*Hand fulgte derfor Hiem med mig, og i det vi begge så hiemkom til Ørbeck, siuntes vor lange Rejse til Thÿ at være skeet forgiæves*«.

Helt forgæves havde rejsen dog ikke været. Noget tyder på, at der bag kulisserne fortsat blev arbejdet på sagen. I hvert fald varede det kun få måneder, før der kom brev fra Jens de Moldrup, som meddelte, at han havde udvirket, at Peder Jørgen Winther kunne blive huslærer hos justitsråd Caspergaard i Thisted, »*som er strax ved Rosholm og i denne Condition finde Leylighed til at vinde sig ynde i Rosholm*«. Tilbudet bragte den gode Peder Jørgen i noget af et dilemma, idet han netop havde modtaget et lignende tilbud om at blive huslærer på herregården Ravnholt på Fyn.

Rasmus Winther hældede mest til, at sønnen skulle tage stillingen på Ravnholt, men det endte med, at Peder Jørgen selv skar igennem. »*Jeg vil icke, at dend fromme Fru Moldrups og Hendis Sön skal have forgiævis arbejdet for mig, derfor i Herrens velsignede Nafn resolverer ieg at rejse til Thy*«, og det gjorde Peder Jørgen Winther så i påsken 1746.

Gode nyheder når til Ørbæk præstegård

Allerede året efter indløb der en glædelig nyhed til præstegården i Ørbæk, idet Peder Jørgen kunne meddele, at »*Patronessen, Fru Moldrups af Höy Godhed og under sær ynde hafde givet Ham Kalds-Brev til Harring og Stagstrup Meenigheder*«.

Nu nåede de gode nyheder Ørbæk præstegård i en lind strøm. I 1748 skrev Peder Jørgen, at broderen Christian Michel, der nu havde været hører ved Nyborgs lærde skole i 11 år, hvis han ønskede det, kunne overtage degneembedet i Hillerslev, hvortil Mette Laasbye også havde jus vocandi. Peder Jørgen betegnede embedet som »*et særdelis got Bröd*«, havde han ikke allerede været kaldet til Harring-Stagstrup, så ville han selv have modtaget tilbudet. »*Med Glæde tog da min Sön Christian Michel mod dette Bröd, og strax efter Pintzdag rejste han til Thÿ, at annamme Vocation af Patronessen og Collation af Biscoppen*«. Ud fra den sikkert rigtige antagelse, at ikke mange udenfor Thy havde rede på Hillerslevs geografiske beliggenhed, tilføjer Rasmus Winther: »*Hillerslev, som er i Thÿ, yderst i Jylland*«(!).

Ørbæk kirke, fotograferet i sommeren 2002.

Med degneembedet i Hillerslev kunne Christian Michel Winther forsørge en familie, og allerede i november samme år stod brylluppet i Ørbæk præstegård, hvor Christian Michel blev gift med Anne Kirstine Hansdatter, der havde været kammerpige på Ørbækklunde. Ifølge Ørbæk-præsten havde Anne Kirstine og Christian Michel været kærester i 13 år, så det må siges at være to trofaste og tålmodige unge mennesker, der omsider fik hinanden.

Peder Jørgen, der var rejst fra Thisted til Ørbæk for at være med til broderens bryllup, medbragte den gode nyhed, at han nu var blevet enig med provst Thestrup om at blive dennes adjunkt og senere efterfølger i embedet. Og allerede i februar 1749 kom der brev fra Peder Jørgen, som nu kunne fortælle, at han af biskop Brorson i Aalborg var blevet ordineret som præst.

Men dermed var de gode nyheder ikke sluppet op. Det må på flere måder være kommet til en god forståelse mellem Peder Jørgen Winther og provstefamilien i Rosholm, idet Peder Jørgen den 9. juli 1751 blev gift med Barbara Maria Thestrup, der så venligt havde modtaget far og søn i Rosholm præstegård 6 år tidligere. Brylluppet stod på »Øland« og familien fra Ørbæk var naturligvis inviteret, men måtte på grund af Rasmus Winthers svagelighed afstå fra den lange og besværlige rejse til Thy.

Peder Jørgen Winther døde allerede i 1766 som 43-årig. Alligevel nåede han som sin

forfølger at blive provst, og med Barbara Maria fik han tre sønner og to døtre. Ifølge kirkebogen for Haring var han »en velbega-
vet mand«. Ørbæk-præsten overlevede søn-
nen med et enkelt år, idet han først døde i
1767.

Degnen i Hillerslev blev velhavende

Broderen i Hillerslev fik derimod en noget længere karriere, idet han beklædte degne-embedet i 47 år indtil sin død som 81-årig i 1795. Hustruen Anne Kirstine overlevede ham i tre år, idet hun døde i 1798. De fik to sønner og en datter. Den ældste søn, Rasmus Jørgen Winther, født i 1749 og opkaldt efter farfaderen, blev præst på Færøerne, hvor han døde som 50-årig i 1799. – Lærer Severin Christensen oplyser i Historisk Årbog 1912, at degneparret i Hillerslev døde som særdeles velhavende, så noget tyder på, at Peder Jørgen Winther ikke vurderede forkert, da han i 1748 karakteriserede degneembedet i Hillerslev som »et særdelis got Brød«.

Om Mette Laasbye også havde en finger med i spillet, da Frederik Thestrup i 1708 blev kaldet til sognepræst for menighederne i Haring og Stagstrup sogne, fortæller Ørbæk-præsten ikke noget om. En kendsgerning er det dog, at Mette Laasbyes søster, Giertrude Laasbye, allerede i 1709 blev gift med den nyudnævnte præst.

Kilder:

Axel Kofod: Præsten i Ørbæk, Rasmus Pedersen Winthers beretning om sin slægt og sit liv, København 1934.

T. Rugholm, F.Aa. Winther og N.E. Winther: Aarhus-Winther-Slægten, 1989.

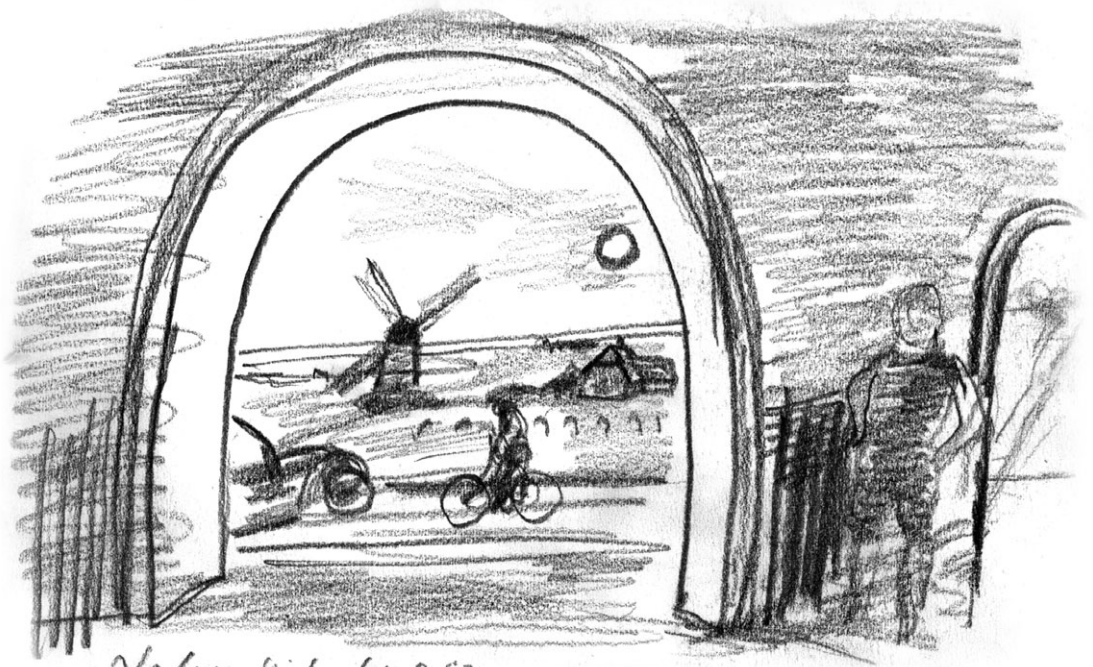
Wibergs Præstehistorie.

Dansk Biografisk Leksikon

Severin Christensen i Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1912.

A. Christensen i Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1927 og 1928.

Trap (Thisted Amt)

Nederland Kish d. 11 7 53.